

ТМ	Г. XXXII	Бр. 4	Стр. 917 - 926	Ниш	октобар - децембар	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Примљено: 29.08.2008.

Драган Јаковљевић
Филозофски факултет
Нови Сад

ОДЕЉАК О СОЦИОЛОГИЈИ У ЈЕДНОЈ НОВОЈ ЕНЦИКЛОПЕДИЈИ

Појављивање "Мале српске енциклопедије" Завода за уџбенике из Београда са рубрикама посвећеним различитим научним дисциплинама у нас, пружило је добру прилику за приказ како традиционалних доприноса тако и актуелног стања ствари. Једно време, особито од распада СФРЈ те останка у Хрватској некада заједничког Југословенског лексикографског завода своједобно предвођеног од Мирослава Крлеже као институције специјализоване за енциклопедијска издања, оваква су издања била у нас донекле занемарена. Ипак су из ранијих деценија наслеђени одређени реализовани пројекти, од којих неки могу и даље добро послужити као узор при припремању нових издања, а када се ради о презентовању хуманистичких научних дисциплина. Рецимо, од негдашњег угледног професора естетике загребачког универзитета, Данка Грлића, седамдесетих година приређени лексикон "*Филозофија*" у оквиру едиције "Мозаик знања". Било је и релевантних издања посвећених и социологији, попут лексикона приређеног од проф. О. Мандића, и др.

И с обзиром на такав историјски контекст, ово ново, мултидисциплинарно издање заслужује пажњу струковне јавности, при чему ваља сагледати резултате које оно собом доноси, као и одређена искуства повезана са његовим реализовањем, чије вредновање може бити од користи при припреми најављеног издања "Велике српске енциклопедије" код истог издавача.

Кадровска решења

У оквиру Централне редакције овог издања је као генерални уредник за *обе* рубрике, како ону посвећену филозофији, тако и ону

jakobs@ptt.yu

посвећену социологији био именован ванредни професор Филозофског факултета у Београду, др Живан Лазовић. Он је онда оквирни списак одредница везаних за социологију дао умировљеној проф. Марији Богдановић и проф. Слободану Антонићу, на тај начин им практично препуштајући бригу о садржају социолошке рубрике.

Оваква кадровска решења могу пружити повода извесној скепси у следећим погледима. Најпре, задуживање једног лица као генералног уредника за две различите научне области требало би да претпоставља осведочену *интердисциплинарни компетенцију* датог лица. О томе у случају колеге Лазовића тешко да може бити говора, с обзиром да се није бавио никаквим интердисциплинарним темама, нити поседује било какав публиковани текст од социолошке релеванције. Штавише, и у његовом матичном домену филозофије су његове испољене компетенције сразмерно уског дијапазона, што би смело бити у извесном нескладу са тематском и оријентацијском ширином каква се везује за енциклопедијске приказе хуманистичких и других наука. Такође би се дало довести у питање и задуживање колегице Богдановић са обликовањем социолошке рубрике, с обзиром да је она претходно већ имала прилику да се исказе на припреми једног сличног издања, као што је *Социолошки речник*, при чему тај посао по образложеним у стручној периодици публикованим мишљењима више виђених домаћих социолога није понајбоље урадила. [Но, ваља оставити отвореном могућност, да је и у случају именовања колеге Лазовића као и задуживања колегице Богдановић пресудно можда ипак било њихово тзв. "јавно деловање" (а не "уско стручно" деловање), на које се иначе и сама МСЕ као специфичан критеријум експлицитно опире.]¹

*Недоумице око предзнака "српскости"
и приметне неконсеквентности*

При оваквим издањима се наравно најпре поставља питање *концепцијског оквира* читавог пројекта. Он је у случају "Мале српске енциклопедије" формално насловљен као пројекат уоквирен одређе-

¹ Наглашено узајамно уважавање и поверење између проф. Ж. Лазовића и проф. М. Богдановић има већ завидан континуитет. Тако је колегица Марија својевремено одлазећи на функцију ректора београдског универзитета, својски подржала именовање колеге Живана на њену дотадашњу функцију декана Филозофског факултета, премда овај у то време није поседовао онако високо наставно звање, какво се обично сматра потребним за вршење функције декана. Уз познавање већ дуго времена важећих прилика у Србији, у таквој дирљивој узајамној солидарности ово двоје црногорских досељеника дао би се сагледати још један пример давно уигране *примопредаје кадровско-фотељске штафете*, какву ови (иначе традиционално добро умрежени) досељеници рутинирано практикују.

ном националном културом и унутар ње оствареним достигнућима. Притом остаје извесна мала двосмисленост у погледу правог подра-зумеваног значења предиката "*српски*", с обзиром да се он у данашњој комуникацији употребљава како у смислу једног *етничког* одређења, тако и у једном *грађанско-државном* смислу који покрива она дешавања, стваралаштво, остварења која могу бити дело припадника различитих нација али су остварена у контексту институционално-територијалне целине републике Србије. Та двосмисленост изгледа није потпуно отклоњена ни код самог уредништва овог издања – премда један од уредника социолошке рубрике, проф. С. Антоњић, у свом објашњењу помиње изразе као што су "заједница српских социолога" и "српска социолошка заједница", који, како се чини, асоцирају на етнички смисао датог предиката.

Једно дефинитивно појашњење у том погледу је свакако било упутно и из техничких разлога, као што је усмерење одабира личности, које се експлицитно помињу одн. укључују у приказивање.

Тако се рецимо у социолошкој рубрици појављују одређена имена, која ни у једном ни у другом смислу не одговарају квалификацији издања као "српског". На пример, у оквиру одреднице "*Методологија*" се наводи име познатог умировљеног професора Свеучилишта у Загребу, др Ивана Кувачића, који, колико је познато, није био у службеним ангажманима на факултетима и институтима у Србији, а такође није ни српске националности. У склопу одреднице "*Социологија рада*" истиче се име умировљеног професора Универзитета Црне Горе, др Слободана Вукићевића, који исто тако није радио на факултетима нити институтима у Србији, а свој национални идентитет уједно не види као српски.

Унеколико чуди, да упркос већ довољној временској дистанци, уредници социолошке рубрике нису у довољној мери регистровани чињеничку околност, да ни СФРЈ, нити пак СРЈ, нити најзад СЦГ једноставно више не постоје, и да тој неумитној реалности ваља положити рачун при обликовању овако профилисаних издања.

Узме ли се предикат "српска" у наслову МСЕ у етничком значењу, то би се могло сматрати упитним увршћивање у њу посебних одредница посвећених проф. Сретену Вујовићу и проф. Марији Богдановић. Колико је наине у колегијалној јавности познато, њих обоје се обичавају изјашњавати као етнички Црногорци, те би им утолико – када се ради о енциклопедијама са националним предзнаком у датом смислу – пре било место у некој Црногорској енциклопедији (какве се иначе увелико припремају).

Овде се напросто ради о питању *концепцијске консеквентности*: Или се наине у прочеље неке енциклопедије ставља национални предзнак *или* га се не ставља. Ако га се ставља, и ако он подразумева етничност, онда је за очекивати, да се у Мађарску енциклопедију увршћују одреднице о социолозима-Мађарима, у Бугарску енци-

клопедију одреднице о социолозима-Бугарима, а у Српску енциклопедију одреднице о социолозима-Србима (не о нима који то нијесу)! Ваља се дакле понадати да ће "Велика српска енциклопедија" која је у припреми, извести на чистац такве ствари и у складу са тим обезбедити одговарајућу консеквентност.

Двојност критеријума: између стручности и јавног деловања

Друго важно питање у погледу концепције овог енциклопедијског издања јесте везано за истицање "општег (грађанског) карактера енциклопедије", на шта указује Антонић (2008), стр. 273, те да МСЕ заправо "није уско стручна енциклопедија", тако да је у њу онда морао бити укључен и јавни, грађански аспект деловања социолога" уз обухватања и имена и дела и таквих социолога, "који су можда били истакнутији као јавне личности, него у стручним круговима" (исто).

Сад, један такав, комбиновани приступ, који дакле представља извесну мешавину између издања типа "*Ко је ко у Србији*" са једне и "уско стручних" енциклопедијских издања са друге стране јесте свакако могућ. Његовом извесном предношћу би се могла сматрати шира информативност, с обзиром на узимање у обзир и јавног (а не само стручно-научног) деловања социолога. Тим поводом се онда међутим отварају три питања:

– Најпре, једно такво полазиште не лишава обавезе, да се читаоцима у склопу сваке личносне одреднице појасни, или бар назначи *који је заправо* од два вида деловања социолога у њој онда преваходно уважен или претеже. Ако се то појашњење изостави, онда се читалаштву неумитно оставља утисак, да су сви поменути социолози подједнако значајни и с обзиром на један, као и с обзиром на други вид деловања – што не одговара сасвим реалности.

– Друго, може се поставити питање, да ли је такав приступ онда био консеквентно и спроведен. Ако јесте, зашто се рецимо не издвајају имена и дела и неких даљих социолога, који су у одређеним периодима имали значајан радијус јавног деловања – попут рецимо Данила Ж. Марковића?

– Најзад, да ли је код навођења података везаних за јавни рад и службене функције обезбеђена она прецизност ка којој у оваквим енциклопедијским приказима свакако ваља тежити? Рецимо, у одредници посвећеној Марији Богдановић се истиче, да она има статус "*profesor emeritus*". Тај навод је пак према расположивим сазнањима непрецизан у следећем погледу: Дато звање се на Универзитету у Београду стиче по два раличита основа – један је стручно-педагошки, а други је по основу вршених службених функција током активног радног односа. Утолико је било потребно *спецификовати*, по ком је од та два основа ова колегица заправо задобила дато звање.

Ово тим пре, што су оваква, енциклопедијска издања по својој природи усмерена на шире (и најшире) читаатељство, којем су у толико потребније заокруженије, прецизиране информације.²

Извесни недостаци и спорни аспекти неких одредница

Сматрам једним генералним недостатком, да се у одредницама посвећеним појединим домаћим социолозима не наводи скоро *никакво карактерисање садржајног профила и усмерења теза* које се заступају у њиховим радовима, већ се само набрајају наслови њихових публикација. Наравно да енциклопедијски прикази нису место да се у том погледу иде у шира реферисања. Ипак, информативна сврха одредница изискивала би бар једну врло сажету карактеризацију заступаних главних теза и позиција у пар реченица – као што је то иначе у озбиљним енциклопедијама широко прихваћени обичај.

Овај недостатак је отклоњив на тај начин, што би се од писаца одговарајућих одредница затражити, да своје прилоге у датом смислу употпуне. Рецимо, одредницу посвећену Загорки Голубовић ваљало би употпунити једним сажетим квалификовањем својствене *теоријске специфичности* оне антрополошке позиције, какву она заступа, а не једино навести наслов њене одговарајуће књиге.

Такође је незадовољавајуће, да се КРИТИЧКА ТЕОРИЈА ДРУШТВА карактерише само и једино као *"неомарксистички приступ"* (каких је иначе било више и разних) и ништа више од тога, без неопходног сажетог навођења макар оних кључних теза, због којих је она до данас утицајна. Уједно и помињање само два имена из те школе (Хоркхајмер и Адорно), док она историјски обухвата деловање две генерације социолога и филозофа друштва. Одељак о овој оријентацији би дакле свакако ваљало употпунити.

При навођењу дела аутора којима су посвећене посебне одреднице, није увек довољно вођено рачуна о томе, да при навођењу њи-

² Колико сам упознат, колегица Марија је била кандидована за звање емеритуса по првом основу, али је та њена кандидатура *била одбијена* од стране надлежног универзитетског тела, односно није добила потребну подршку. Након тог неуспелог покушаја, она се је онда окренула досезању звања емеритуса по другом основу, с обзиром да је своједобно обављала функцију ректора. У следу последњег, њој је онда по формалном аутоматизму било додељено звање емеритуса по том другом основу.

Без одговарајуће *спецификације*, читаоцима енциклопедије се не пружа довољно тачна информација и може их се навести на помисао, да је колегица Марија одмах и аklamацијом изабрана у дато звање по првом основу. Такве недовољне тачности и стварање промашених утисака код читаатељства једног енциклопедијског издања ваља свакако настојати избећи – што се у овом случају лако може постићи једном врло кратком надопуном.

хових радова треба превасходно издвојити оне, који су управо социолошког профила. На пример, у одредници посвећеној Ђ. Шушњићу се наводе књиге које заправо нису социолошке (или у најбољем случају укључују само извесне социолошке аспекте), попут "Дијалог и толеранција", "Знати и веровати", али се насупрот томе не наводи његова књига "Критика социолошког метода"! (Уједно је и једнострано квалификовање Шушњића само као "социолога", с обзиром да је он, колико је познато, по свом базичном образовању заправо филозоф, који се је касније приклонио одређеним социолошким темама.)

Оспорива су нека вредновања појединих аутора и њихових дела. Рецимо, посвећивање посебне одреднице *Драгану Жунићу* као социологу културе би се могло сматрати *преурањеним*. Он јесте написао један уџбеник који носи име дате дисциплине, али је како у том и још више у другим Жунићевим списима у ствари на делу својеврсна мешавина филозофије и социологије, у којој не ретко претеже она прва. У тим списима се затиче доста апстрактних филозофских извођења без потребног приближавања њиховој потенцијалној социолошкој примени и уз једну хроничну незаинтересованост за релевантне налазе емпиријских истраживања. Утолико је најблаже речено упитно, могу ли се такви списи без даљег сматрати стриктно социолошким.³ Осим тога, и по њиховом досадашњем обиму и значају у њима заступаних теза, дате публикације још не препоручују у довољној мери Жунића за носиоца једне засебне енциклопедијске одреднице. Пред њим јесте додуше отворен пут, да се потпуније артикулише као социолог културе и тако квалификује за додељивање такве одреднице, но тај пут ваља превалити, и на њему би се, према садашњем стању његових списа, нашло још посла за одрађивање.

Сматрам стога, да би се у будућој "Великој српској енциклопедији" уместо репродуковања посебне одреднице посвећене овом аутору, радије ваљало остати при једном истицању његовог досадашњег удела у бављењу том дисциплином у оквиру генералне одреднице СОЦИОЛОГИЈА КУЛТУРЕ. Такво вредновање би за сада по свој прилици било примереније, тј. објективније.

Са друге стране, могло би представљати извесно изненађење, да није било места за посебну одредницу посвећену проф. Сретену Петровићу као социологу културе, упркос бројности и подстицајно-

³ Та својеврсна превага филозофских извођења над социолошким разматрањима видљива је и на основу литературе коришћене при изради одговарајућих списа, у којој обично већину чине дела познатих филозофа и естетичара. Упр. у том погледу и његов чланак *Естетика* - теорија естетске културе, у: ТЕМЕ, 3/2007 и са њим повезан списак литературе (стр. 573). Такође и прилично апстрактна, за филозофију типична категоријална разматрања у том есеју. Притом се "естетска култура" одређује као "обликовање иманенције у трагању за трансценденцијом".

сти његових релевантних списа. У сваком случају би било сврсисходно, његове доприносе приказати нешто потпуније но што је то у да тој одредници учињено.

Уједно верујем, да би у одредници посвећеној овој социолошкој дисциплини могло да буде поменуто и име проф. Николе Божиловића (Универзитет у Нишу), чије доприносе датом домену ваља такође регистровати.

У иначе информативној одредници посвећеној СОЦИОЛОГИЈИ РЕЛИГИЈЕ се подузима једно оспориво вредновање које се састоји у проглашавању двотомне књиге Ђ. Шушњића за наводну "круну" свеколиког бављења том социолошком дисциплином у нас. Такво вредновање би се међутим дало разложно довести у питање. Најпре, у бављењу том дисциплином били су практиковани битно различити приступи одн. разноврсне социолошке парадигме, који се не могу тако глатко сравњивати, да би се један од њих дала одредити као једнозначан врхунац у односу на све остале. Може ли се на пример Шушњићево гледиште једнозначно третирати као "круна" у односу на ранију марксистичку интерпретацију Вука Павићевића итд.? Други разлог је још ургентнији и састоји се у томе, што су након публикавања Шушњићеве књиге *Религија*, том I-II, у домаћим стручним часописима објављене озбиљне, детаљно образложене вишеструке критике од стране проф. С. Флереа, проф. М. Јевтића, те најзад и моје маленкости.⁴ Премда је за одговор било више него довољно времена, Шушњић све до данас није могао формулисати одбрану својих критикованих гледишта. У срединама са развијеном научном културом се врло добро зна, шта то значи (наиме индиректно признање дефицита властите концепције). Осим тога, више од изнетих критичких примедби су толико документоване и доказане, да би ту тешко и била могућа једна плаузибилнија одбрана.

Ни један објективни приказ стања у домаћој социологији религије не би требао дакле да заобиђе и игнорише изнете убедљива критике – као да их није ни било. Насупрот томе, доказане критичке налазе ваља уважити, те сагласно томе подузети релевантно прилагођавање вредновања укупних домета дате Шушњићеве књиге, њених достигнућа и промашаја.

Осим тога, ова волуминозна књига (коју је изненађујуће мали број људи довољно пажљиво читао) заправо *не* представља у целини једно *социолошко* дело (!). Сам аутор је у том погледу био сасвим

⁴ Те критичке рецензије су биле формулисане кроз чланке проф. Сергеја Флереа у часопису *Sociologija*, Vol. XLII, 1/2000, проф. Мирољуба Јевтића у *Социолошком прегледу*, Vol. XXXIV, 1-2/2000, а детаљнији критички коментари кроз мој есеј *Монотеизам и толеранција*, у: ТЕМЕ, 2/2005, као и моју књигу *Религије и вредности* (Подгорица/Београд, 2006; особито: стр. 23-59 и стр. 77-151). Ради се, дакле, о публикацијама доступним и познатим домаћој струковној јавности.

коректан, издвајајући у тематском члањању неколике одељке као оне од директно социолошког значаја. Остала разматрања из тог издања спадала би пак пре у област која се у свету зове *општа теорија религије* или *наука о религији* (Allgemeine Religionswissenschaft) – уз укључивање одређених аспеката који се тичу психологије, филозофије ... etc. религије.

Ценећи доказану особну стручност проф. Д. Б. Ђорђевића као писца дате одреднице, сматрам стога, да је третирање оне књиге као "крунидбеног" врхунца српске социологије религије ипак тешко одрживо, те да би стога било на месту једно преиспитивање онакве оцене уз узимање у обзир и публикованих налаза њене критичке рецепције. Једна примеренија укупна оцена би рецимо могла да гласи, да та књига представља до сада *најамбициознији интерпретативни покушај* у домаћој социологији религије – што би уједно била и сасвим тачна квалификација.

Одреднице "*Метод*" и "*Методологија*" ауторице проф. М. Богдановић су у основи коректне, али уједно у неким аспектима уједно не сасвим задовољавајуће и донекле застареле у односу на стање дискусије у модерној стручној литератури.

Тако се рецимо у првој од тих одредница при навођењу епистемолошких начела чијем реализовању је научни метод посвећен (општост, систематичност, објективност, прецизност) практично само репродукује одговарајуће гледиште из добро познатог, пре више деценија објављеног уџбеника Војина Милића. Тиме се исказује неспремност ауторице, да се упозна са бројним релевантним радовима о научном методу објављеним након (као и пре) дате публикације те да њихове налазе валоризује при изради дате одреднице. Поред тога, неки од оних епистемолошких принципа су у модерним методолошким дискусијама били у одређеној мери и проблематизовани – попут рецимо питања *нивоа опитности* објашњења и предвиђања остварљивог у оквиру теорија из домена хуманистичких наука наспрам нпр. нивоа општости у физици небеских тела. О таквим извесним проблематизовањима епистемолошких начела науке управо у односу на област хуманистичких наука је читаоцима ове енциклопедије ваљало пружити бар једну кратку назнаку.

Друга одредница садржи навод, према којем се методологија м.и. бави "испитивањем логичке структуре научних закона". Упркос извесној конвенционалности присутној у раздеоци дисциплина које се баве науком и научним методом, дати навод ипак неће бити сасвим примерен. Јер питањима значења научних закона, тј. такозваних "номолошких исказа" се пре баве неке друге дисциплине попут *семантике* и *епистемологије* научних теорија, које се у новије време уобичавају подвести под општији појам "теорија науке" (Wissenschaftstheorie) у немачком говорном подручју, односно "филозофија

науке" (Philosophy of Science) у англосаксонском говорном подручју. Насупрот томе, методологија у стриктном смислу речи се превасходно бави једним другим комплексом питања везаних за научне законе, као што су начини долажења до научних закона, постављање и проверавање номолошких хипотеза, функционалне споне између научних закона са једне те формулисања научних објашњења и предвиђања са друге стране... и сл.

Такође би се могло сматрати извесним информативним мањком ове одреднице, што се о методологији говори искључиво уопштено, без икаквог упућивања на у методолошкој литератури давно етаблирана класификациона разврставања (методологија природних наука, методологија друштвено-хуманистичких наука, методологија емпиријских техника истраживања, методологија грађења научних теорија... и сл.)⁵

Најзад, одређење методологије само као "*критичке анализе* укупне истраживачке праксе" је (премда за себе узето тачно) јесте *недовољно* и приказује целину односа методологије према пракси научних истраживања у једној битно једностраној, скраћеној перспективи.

У одредници посвећеној ВЕБЕРОВСКОЈ СОЦИОЛОГИЈИ се без довољне дистанце и можда опширније но што је било непходно реферише критички став В. Милића. Мало више дистанце је међутим било сврсисходно с обзиром на добро знано Милићево сврставање уз неомарксизам, који м.и. унапред одбацује сваку помисао о вредносној неутралности друштвених наука, за коју се је пак Макс Вебер снажно залагао. Утолико је дакле у Милићевој критици на делу артикулисање принципијелних разлика двају специфичних парадигми у поимању друштвених наука. Такође је његова примедба, да Вебер није пружио видније доприносе развоју емпиријских техника истраживања, утолико једнострана, што се он тим питањима уједно и мање и бавио, а знатно више напротив веома важним методолошким питањима али једног другог нивоа, која се данас обично сврставају у генералну методологију друштвених наука.

Такође сматрам, да су Веберове ударне и утицајне тезе могле да буду мало рељефније карактерисане. Рацимо, кад се ради о *разумевању* као особеном сазнајном поступку у друштвеним наукама, то је његов допринос управо у једном изражено специфичном и данас још подстицајном виђењу тог сазнајног поступка, које се у неким важним аспектима разликује од третирања разумевања унутар херменеутичке традиције (Дилтај, Дројсен... и др.).

⁵ За једну опширнију критичку анализу методолошких гледишта колегинице Марије упоредити мој коментар *Између методологије науке и методологије каријеризма*, у: ТЕМЕ, 4/2007.

Поврх тога, ваљало би разврстати његове *методолошке* доприносе на једној, и његове *теоријске* доприносе на другој страни. Уместо тога, они су у датој рубрици измешани (и испретурани) једни с другима.

Најзад, генерални недостатак одредница овог типа, које дакле третирају прихватање одређених у светској социологији формираних парадигми на српској социолошкој сцени јесте тај, што изостаје реферисање управо о ономе, што би овде смело бити посебно интересно. А то је, *како* су домаћи социолози заправо *применили* ову или ону социолошку парадигму, да ли уз извесна одступања и прилагођавања или уз ригидно слеђење? Могу ли се у делима домаћих социолога евентуално регистровати извесни властити доприноси унапређивању појединих парадигми ... etc.?

Facit

Проф. Слободан Антонић, коме захваљујем на подстицају за записивање овде изложених запажања је у свом уводном приказу лепо приметио, да се из социолошке рубрике МСЕ може стећи јасна представа о вишедеценијском институционалном развоју социологије у нас, те о његовим успесима и неуспесима (уп.: Антонић, 2008). И доиста, ова енциклопедијска социолошка рубрика се одликује прегледношћу и солидном информативношћу, при оцени чега ваља имати у виду и просторна и друга ограничења која су била постављена од стране Централне редакције МСЕ. Већ започето припремање проширеног вишетомног издања "*Велике српске енциклопедије*" пружиће прилику и више простора, да се неки од уочених недоумица, нејасноћа и недостатака отклоне, те да се уједно пружи употпуњеније и продубљеније информације о више тема. Овде изнета неколика критичка запажања формулисана су са погледом на управу ту додатну, добродошлу прилику која собом нуди и могућности одређених побољшања у односу на текст МСЕ.

С обзиром на шири културни значај који оваквим енциклопедијским издањима и њиховим рубрикама посвећеним одређеним научним дисциплинама за рецепцију историјског развоја, остварених домета и даљих перспектива припада, том најављеном крупнијем издавачком подухвату ваља пожелети још потпунију успешност у реализацији. А то би значило даље приближавање квалитативним стандардима какви су на делу у познатим европским енциклопедијским едисијама и издањима.

Литература

Антонић (2008), Слободан: *Социологија у "Малој српској енциклопедији"*, у: ТЕМЕ, 2/2008.

Репродукција укупног текста социолошке рубрике МСЕ у: ТЕМЕ, 2/2008.